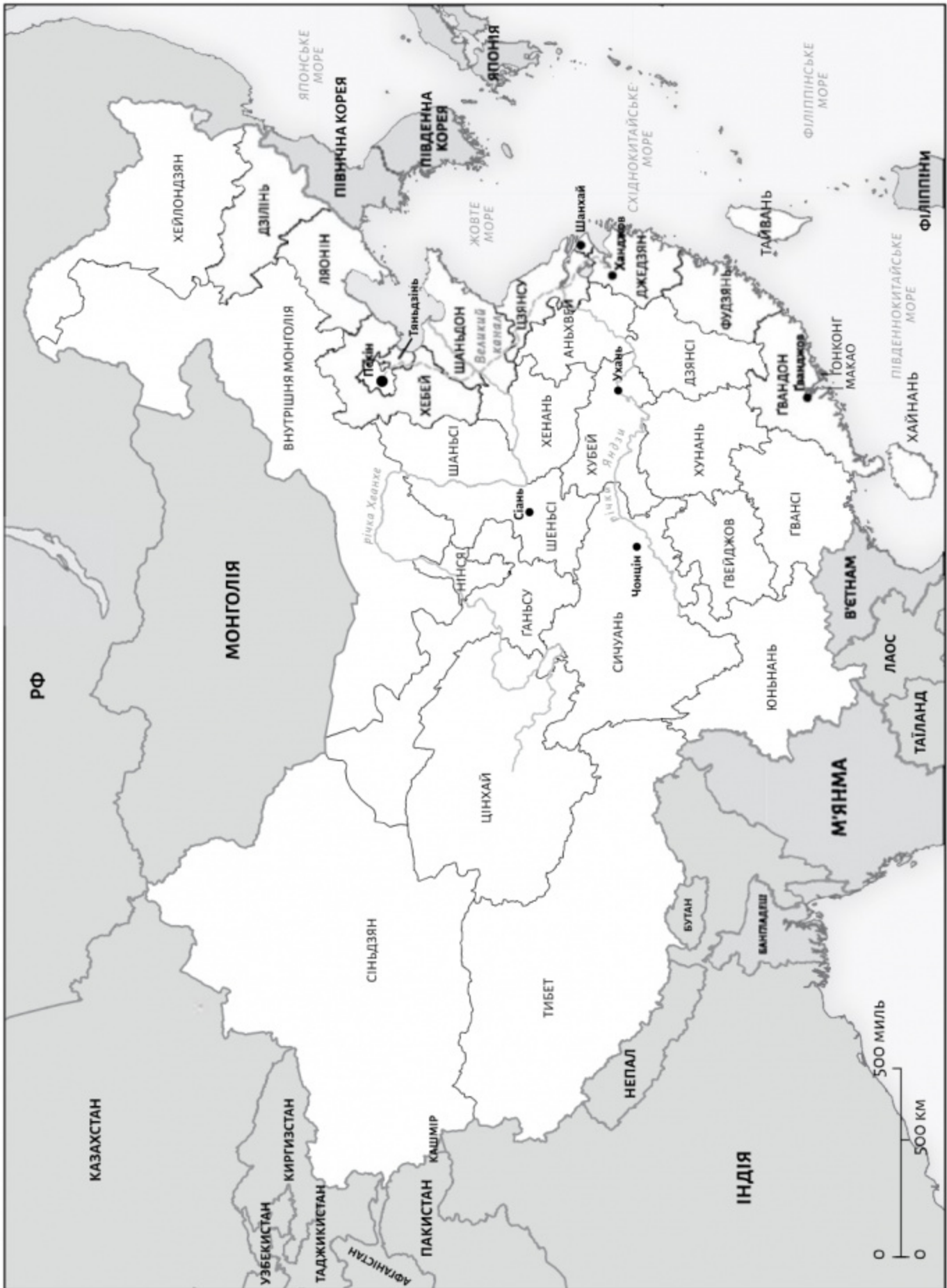

Зміст

Вступ	11
1 Витоки Цивілізація народжується з яйця	19
2 ДИНАСТІЯ ДЖОВ Від ідеального правління до держав у війні	27
3 ДИНАСТІЯ ЦІНЬ Об'єднання, тиранія та Піднебесся	37
4 ДИНАСТІЯ ХАНЬ Інтриги, інновації і недовгий інтеррегnum	45
5 ВЕЛИКИЙ РОЗБРАТ Три царства, дві воїтельки, сім мудреців і пудра з п'яти мінералів	56
6 ДИНАСТІЯ ТАН Від золотого віку до вічної печалі	68
7 ДИНАСТІЯ СОН Протосоціалісти, неоконфуціанці й міське життя	82
8 МОНГОЛЬСЬКА ДИНАСТІЯ ЮАНЬ Від славетної різанини до дивовижного міста	96

9	ДИНАСТІЯ МІН	
	Пишнота й занепад	104
10	МАНЬЧЖУРСЬКА ДИНАСТІЯ ЦІН	
	Тернистий шлях до модерну	120
11	РЕСПУБЛІКА	
	Великі сподівання й ниці зради	145
12	ЯПОНСЬКЕ ВТОРГНЕННЯ ТА ГРОМАДЯНСЬКА ВІЙНА	
	Республіка розпадається	158
13	РОКИ МАО	
	Перманентна революція	174
14	ЕПОХА РЕФОРМ	
	Процвітання та його недоліки	199
15	НОВА ЕПОХА СІ ДЗІНЬПІНА	
	Становлення вовків-воїнів	223
	<i>Подяки</i>	238
	<i>Рекомендована література</i>	241
	<i>Джерела фотоматеріалів</i>	243
	<i>Примітки</i>	244

Вступ

Не існує китайського прокляття «бодай би ти жив у часи змін». Воно все одно не мало би сенсу. Китайська історія визріла з надзвичайних постатей, філософських дискусій і політичних інтриг, збройних конфліктів і суспільних заворушень, мистецьких витворів і технологічних інновацій. Її розвиток сповнений несподіваних поворотів, змін курсу, стрибків уперед і кроків назад. Об'ємні та ґрунтовні історичні хроніки Китаю сягають у минуле принаймні на 3500 років. Їхні теми й уроки, пам'ять про рани і тріумфи минулого пульсують під гладдю сучасного китайського життя, мови, культури й політики. Знання історії — це ключ до розуміння сучасного Китаю, вкрай потрібний, тому що Китайська Народна Республіка (КНР) відіграє дедалі вагомішу роль на міжнародній арені.

Візьмімо, наприклад, позицію Комуністичної партії Китаю (КПК), що Гонконг і Тайвань, а також Тибет, Сіньдзян та острови в Південнокитайському морі — це частина Китаю. Наполегливість, із якою КПК домагається «возз'єднання», закорінена в досвіді приниження й напівколонізації, яких Китай зазнав від імперіалістичних держав у ХІХ столітті й у громадянській війні ХХ. Вона також апелює до кривавих періодів міжусобиць дві тисячі років тому, які, попри свою давність, залишили незгладний відбиток у душі нації. А перша велика уніфікація 221 року до нашої ери з легендарною стандартизацією мір, ваг і письмової мови відбулася не без убивчої дози тиранії, і це ще один елемент складної історичної спадщини.

Малий масштаб — не про Китай. КНР може похизуватися найбільшою кількістю населення — близько 1,4 мільярда осіб, це майже кожна п'ята людина на Землі (не враховуючи ще 45 мільйонів, які живуть по всьому світу й ідентифікують себе як китайці). Держава займає третій за величиною шматок суші — 9,3 мільйона квадратних кілометрів, — поступаючись площею лише РФ і Канаді, і межує з 14 країнами. КНР — лідер торгівлі та друга економіка світу, центр промисловості і справжня військова потуга з найбільшою армією. Роль Китаю в глобальних інституціях і міжнародних відносинах постійно зростає.

Ініціатива КНР «Один пояс, один шлях» вартістю трильйон доларів — найамбітніший глобальний проєкт із розбудови інфраструктури за всю історію людства, який охопив різноманітні країни: Афганістан, Еквадор, Бахрейн, Болгарію, Ефіопію, В'єтнам тощо. Внутрішні проєкти не поступаються масштабами: будівництво гігантських дамб, установа всеохопних систем спостереження, створення найдовшої на планеті автомобільної магістралі у відкритому морі — 55-кілометрового мосту Гонконг—Джухай—Макао. КНР також утримує першість у галузях штучного інтелекту, зелених технологій, інфраструктури комунікаційних мереж і прагне до 2050 року стати світовим лідером у сфері науки й технологій.

Піднесення Народної Республіки викликало неоднорідні реакції за кордоном, зокрема стурбованість операціями політичного впливу й порушеннями прав людини. Пекін наполягає, що визначає права людини інакше, ніж Захід, але це не переконує його критиків. КПК стверджує, що промовляє від імені всіх 1,4 мільярда китайських громадян, проте історія чітко демонструє: люди в цій великій країні завжди займали різні позиції в інтелектуальних, філософських, політичних і культурних питаннях.

Китай різноманітний у багатьох відношеннях. Понад 90 % населення відносять себе до етнічної групи хань, а решта належить до п'ятдесяти п'яти інших народностей, зокрема уйгурів, монголів і тибетців. Незважаючи на асиміляційний

жителів відповідно. Окрім Яндзи — третьої за довжиною річки у світі, — у Тибеті беруть початок шість найбільших річок Азії: Інд, Ганг, Брахмапутра, Іраваді, Салуїн і Меконг. Будівництво гребель, шахт і зрошувальних систем у верхів'ях річок і заліснення Тибетського нагір'я впливають на водну безпеку майже половини людства. Якщо Китай досягне нульового балансу вуглецевих викидів до 2060 року, як пообіцяв президент Сі Дзіньпін в ООН у вересні 2020-го, це допоможе в боротьбі зі зміною клімату й визначить майбутнє планети.

*
* *
*

Одного разу учень запитав Конфуція (551–479 роки до нашої ери), яким був би його перший крок, якби той очолив державу. Конфуцій відповів: «Виправлення імен». І пояснив: «Якщо імена неправильні й не відповідають речам, мова стає порожньою. Якщо мова порожня, дія стає неможливою, а отже, всі діяння людські розладнуються і правити ними стає безглуздо й неможливо»².

Уперше в європейських мовах зустрічаємо назву «Хіна»^{*} в іспанському тексті XVI століття³. Слово, ймовірно, походить від назви стародавньої династії Цін (221–206 роки до нашої ери) і запозичене через санскрит चीन (cīna) та японську мову 支那 (shina). У китайській мові Китай як державу найчастіше позначають виразом *Джонґво* 中國 (спрощене написання 中国 — про це трохи нижче). Цьому виразу три тисячі років, і з'явився він у стародавній збірці поезії та пісень «Ши Дзін». *Джон* 中 означає

* В українській мові Китай також спершу називали «Хіна», або «Хіни», а китайців — «хінці». Перше письмове вживання цієї назви зафіксовано в поезії Григорія Сковороди (XVIII століття). Упродовж XIX–XX століть назви «Китай» і «Хіни» вживали паралельно, але перша поступово витіснила другу. Див.: Кірносова Н., Цісар Н. *Пекін vs Бейдзін, Чжуанцзи vs Джвандзи: проєкт української практичної транскрипції китайської мови*. с. 7–8. Тут і далі прим. пер.